

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/2

KISWAHILI 2

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2024.

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A na B zenye jumla ya maswali **nane (8)**
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la tano ni la Lazima
3. Sehemu A ina alama 40 na sehemu Bina alama 60
4. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org



1. Wasanii huongozwa na mbinu mbalimbali katika kutunga kazi za fasihi simulizi. Onesha mbinu nne zinazotumika na wasanii katika kutunga igizo kisha tuna igizo fupi linalohusu “Madhara ya uteketeaji.”

- Mbinu nne zinazotumika katika kutunga igizo ni:

- (i) Matumizi ya mazungumzo yenye mvuto na msisimko.
- (ii) Uandishi wa wahusika wa mfano wa maisha halisi.
- (iii) Matumizi ya lugha inayobeba maadili au funzo maalum.
- (iv) Kuanzisha muktadha unaoshikilia msomaji au mtazamaji.

Igizo fupi: “Madhara ya uteketeaji”

Mhusika mkuu ni kijana anayekabiliana na athari za moto uliosababishwa kwa uzembe.

Muktadha: Familia moja inakutana na hasara kubwa baada ya moto kusababishwa na uteketeaji wa taka kinyume cha sheria. Wahusika wakuu wanatoa fundisho kwa jamii juu ya umuhimu wa utunzaji wa mazingira.

2. Kwa kutumia mifano, eleza dhana za kifasihi zifuatazo:

(a) Vissasili: Hizi ni hadithi za kihistoria au simulizi za kale zinazohusisha maajabu na maadili kwa jamii. Mfano: Hadithi ya “Sungura mjanja” ambayo hufundisha maarifa ya kujikimu.

(b) Kituo bahari: Mtindo wa kusimulia hadithi kwa njia ya mapumziko ya mara kwa mara ili kuboresha ufahamu wa wasikilizaji.

Mfano: Hadithi zinazogawanyika katika sehemu.

(c) Maghani: Mtindo wa kishairi unaoimbwa kwa mapigo maalum ya sauti.

Mfano: Mashairi ya harusi yanayoimbwa kwa lahaja maalum.

(d) Muwala: Hii ni sehemu ya nyimbo au shairi yenye mtiririko wa sauti za aina moja.

Mfano: “Tupendane, tuungane, tusonge mbele.”

(e) Mkarara: Ni aina ya marudio katika maandishi au mazungumzo ili kusisitiza ujumbe.

Mfano: “Haki lazima itendeke, haki lazima itendeke!”

3. Kwa kutoa hoja tano, fafania umuhimu wa nyimbo katika hadithi za fasihi simulizi.

(i) Kuelezea hisia za wahusika: Nyimbo hutoa nafasi ya kuelewa hali za wahusika. Mfano, nyimbo za huzuni katika misiba.

(ii) Kusisitiza maadili: Nyimbo hutumiwa kufundisha jamii maadili mema.

(iii) Kuvutia na kushika hisia za wasikilizaji: Nyimbo hutoa burudani na kuimarisha usikivu.

(iv) Kukuza mshikamano wa kijamii: Nyimbo zinaunganisha watu kwa pamoja, mfano nyimbo za kitamaduni.

(v) Kubeba mafunzo ya kihistoria: Nyimbo zinahifadhi na kusambaza historia na utamaduni wa jamii.

4. Soma matini ifuatayo, kisha bainisha vipengele kumi vya lugha vilivyotumika:

Napenda mahala hapa kwa heba na utukufu wake, amani, ukimya, mkolezo wa ajabu na maumbile yake. Niko kwenye ufuko, nimekaa na gazeti langu li wazi. Sisikii, sioni, ingawa ninatarajia kwa aibu adhabu kama nimezama kwenye habari zilizokuwa kwenye gazeti; kumbe la hashu! Nilivutiwa na uzuri wa mandhari niliyoikabili kwenye mtiiririko wa watoto wakorofi, wapigao mbio na kufukuzana kwenye pepo zipitazo, ziingiapo na zitokazo, kwenye bahari shwari isiyo na shari.

Vindege vyonekavyo vidogo vidogo, vijisamaki vidogo vidogo mashua na ngalawa ziyoyomazo, mbele zilizoita nanga na upepo mwanana unaoelekeza hisia za mwili kwenye mazingira timamu kabisa, zilinipa raha ya dunia. Nikapigwa butwaa! Nikaachama. Nikalia huku nimetabasamu. Nikalowa machozi ya furaha. Nikasema “Asiye na mwana aeleke jiwe.” Nikapuliza ulizi, nikasawazika.

Kukaa hapa penye ufuko na kutembeza jicho langu kama dira huku nchi kavu na pale baharini kulinipa tajiriba si utani! Upeo wa macho, kule ambako mbingu ilionekana imeshikana na bahari. Mbingu ni bakuli lililofunika shani kubwa ya bahari.

Jua lilikuwa likizama. Na hapo ndipo utukufu wa mandhari haya unatimilika. Mtapanyiko wa rangi mbalimbali, zilizo kalia mchanguko, zenye kutiwa nakshi na mvuto wa ajabu, nyekundu kwa athari, manjano inayochungulia kijivu, inayoshangilia bluu, imetamkani zambarau, imedokeza nyufa nyembamba za mistari ya fedha inayokoleza. Hakika mkono huu unajua kuchora. Nikajiwaza moyoni Maulana! Jalali! Rabana!

Sarifu rangi zote unavyopenda. Sema milima na mabonde ya peponi ndivyo; sema konde ya mafuta na makorongo sawa; sarifu vingine, tazama sasa yule mpiganaaji, naye pia ana upanga wake yuko juu ya farasi ikiakisi picha hii kwa jicho lake, ifuate; utaiona imekamiliika sura hii hii iaina hatima ya tafsiri, ndio maana waandishi na wachoraji wameandika na kuchora usanii wa mwanadamu au maneno yaliyochorwa kwa ufashaa yanashindwa kukamilisha athari ya kuchwa kwa jua ile na athari ya mnaso wa sumaku; kwa wanaojua kutafisiri kwao wote ni miujiza.

Majibu:

- (i) Taswira: Maelezo yanayochora picha akilini, mfano, “Na hapo ndipo utukufu wa mandhari haya unatimilika.”
- (ii) Tashbihi: Mfano, “Vindege vyonekavyo vidogo vidogo, vijisamaki vidogo vidogo kama vijinga vya tumbaku.”
- (iii) Takriri: Marudio ya maneno, mfano, “Sema milima na mabonde ya peponi ndivyo.”
- (iv) Urejeshi: Kuonyesha matukio ya awali, mfano, “Nikapuliza ulizi, nikasawazika.”
- (v) Lugha ya tashtiti: Mfano wa maelezo ya kupendeza, “Hakika mkono huu unajua kuchora.”
- (vi) Tamathali za semi: Methali, “Asiye na mwana aeleke jiwe.”
- (vii) Matumizi ya vielezi: Vielezi vinavyotilia mkazo, mfano, “Kulia na kushoto.”
- (viii) Muundo wa kishairi: Mstari wenye sauti zinazofanana.
- (ix) Lugha ya picha: Mfano wa maelezo ya mandhari.
- (x) Maneno ya Kisanaa: Lugha ya mapambo inayovutia hisia.

5. Tathilitha, tarbia na sabilia ni miundo katika ushairi. Kwa kutumia mifano dhahiri, bainisha jinsi miundo hiyo ilivyotumiwa na washairi katika diwani mbili ulizosoma.

Katika ushairi wa Kiswahili, miundo ya tathilitha, tarbia, na sabilia inarejelea idadi ya mishororo katika kila ubeti wa shairi. Tathilitha ina mishororo mitatu kwa kila ubeti, tarbia ina mishororo minne, na sabilia ina mishororo saba. Katika diwani ya "Kimbunga" ya Haji Gora, mshairi ametumia muundo wa tarbia ambapo kila ubeti una mishororo minne. Mfano, katika shairi lake "Bahari", kila ubeti una mishororo minne inayofuata mpangilio wa vina na mizani kwa ufasaha. Vivyo hivyo, katika diwani ya "Chungu Tamu" ya Theobald A. Mvungi, mshairi ametumia muundo wa tathilitha katika baadhi ya mashairi yake, ambapo kila ubeti una mishororo mitatu, akionyesha ubunifu katika kufikisha ujumbe kwa ufupi na uwazi.

6. Kwa kutumia diwani mbili ulizosoma, eleza wajibu unaotakiwa kwa viongozi ili kukidhi vilio vya watunzi wa mashairi. Toa hoja tatu kwa kila kitabu.

Katika diwani ya "Kimbunga" ya Haji Gora, mshairi anasisitiza wajibu wa viongozi kama ifuatavyo:

Uwajibikaji: Viongozi wanapaswa kuwa na uwajibikaji katika kutekeleza majukumu yao na kuhakikisha wanawatumikia wananchi kwa uadilifu.

Uadilifu: Mshairi anawataka viongozi kuwa waadilifu, kuepuka rushwa na ubadhirifu wa mali ya umma ili kujenga jamii yenye maadili mema.

Kusikiliza malalamiko ya wananchi: Viongozi wanapaswa kuwa tayari kusikiliza na kutatua kero za wananchi ili kuleta maendeleo na amani katika jamii.

Katika diwani ya "Chungu Tamu" ya Theobald A. Mvungi, mshairi anabainisha wajibu wa viongozi kama ifuatavyo:

Kuhimiza umoja na mshikamano: Viongozi wanapaswa kuunganisha jamii na kuhimiza mshikamano ili kufikia malengo ya pamoja.

Kutoa elimu na mwongozo: Mshairi anasisitiza umuhimu wa viongozi kuwaelimisha wananchi kuhusu haki zao na kuwapa mwongozo katika masuala mbalimbali ya kijamii na kiuchumi.

Kuhakikisha usawa na haki: Viongozi wanapaswa kuhakikisha kuna usawa na haki katika jamii, bila ubaguzi wa aina yoyote, ili kila mwananchi ajisikie sehemu ya jamii.

7. “Kuendelea kujadili nafasi ya mwanamke katika jamii ni upotevu wa rasilimali muda.” Tathmini kauli hiyo kwa kutoa hoja nne zenye mifano kwa kila kitabu katika riwaya mbili ulizosoma.

Katika riwaya ya "Usiku Utakapokwisha" ya Mbunda Msokile, hoja zifuatazo zinaibuka:

Ukombozi wa mwanamke: Mwandishi anaonyesha jinsi wanawake wanavyopigania haki zao katika jamii inayowabagua, hivyo kujadili nafasi yao ni muhimu ili kuleta usawa.

Elimu kwa wanawake: Riwaya inaonyesha umuhimu wa elimu kwa wanawake katika kujikomboa na kuchangia maendeleo ya jamii.

Uongozi wa wanawake: Mwandishi anaonyesha mifano ya wanawake walioweza kushika nafasi za uongozi na kuleta mabadiliko chanya, hivyo kujadili nafasi yao ni muhimu.

Changamoto za kijinsia: Riwaya inaonyesha changamoto wanazokutana nazo wanawake kutokana na mfumo dume, hivyo kujadili nafasi yao ni hatua ya kuzitatua.

Katika riwaya ya "Vuta N'kuvute" ya Shafi Adam Shafi, hoja zifuatazo zinaibuka:

Mapenzi na uhuru wa mwanamke: Mwandishi anaonyesha jinsi wanawake wanavyopigania haki ya kuchagua wenza wao, hivyo kujadili nafasi yao ni muhimu.

Mchango wa wanawake katika harakati za kisiasa: Riwaya inaonyesha jinsi wanawake walivyoshiriki katika harakati za kupigania uhuru, hivyo nafasi yao ni ya kujadiliwa.

Ukandamizaji wa wanawake: Mwandishi anaonyesha mifano ya ukandamizaji wa wanawake katika jamii, hivyo kujadili nafasi yao ni hatua ya kukomesha hali hiyo.

Ndoto na matarajio ya wanawake: Riwaya inaonyesha jinsi wanawake wanavyokuwa na ndoto na matarajio kama wanaume, hivyo kujadili nafasi yao ni muhimu ili kuwapa fursa sawa.

8. Bainisha vipengele vya fasihi simulizi vilivyojitokeza katika tamthiliya mbili ulizosoma kwa kutoa hoja nne kwa kila tamthiliya.

Katika tamthiliya ya "Kwenye Ukingo wa Thim" ya Ebrahim Hussein, vipengele vifuatavyo vya fasihi simulizi vinajitokeza:

Matumizi ya methali na misemo: Wahusika wanatumia methali na misemo kuwasilisha mafunzo na hekima za jamii.

Nyimbo za jadi: Tamthiliya inajumuisha nyimbo za kitamaduni zinazosaidia kueleza hisia na hali za wahusika.

Hadithi za kimapokeo: Wahusika wanatumia hadithi za kale kufundisha maadili na kutoa mafunzo kwa jamii.

Matumizi ya lugha ya picha: Mwandishi anatumia lugha ya picha kuleta taswira hai za mazingira